ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/INTERNATIONAL LAW/МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

https://doi.org/10.59546/18290744-2026.4-6-173

ԱՐՏԱԿ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ՆԳՆ կրթահամալիրի ավագ դասախոս,
Հայ-Ռուսական համալսարանի ավագ դասախոս

ARTAK GEVORGYAN
PhD in Law,
Senior Lecturer at the Educational Complex of the Ministry of Internal Affairs of the RA,
Senior Lecturer at the Armenian-Russian University

АРТАК ГЕВОРГЯН
Кандидат юридических наук,
старший преподаватель Образовательного комплекса Министерства внутренних дел РА,
старший преподаватель Российско-Армянского университета
https://orcid.org/0009-0009-7384-5585

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԴՐՈՆԻ ԻՐԱՎԱՉԱՓ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

RULES FOR THE LAWFUL USE OF MILITARY DRONES IN TIME OF WAR

ПРАВИЛА ЗАКОННОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЕННЫХ ДРОНОВ ВО ВРЕМЯ ВООРУЖЁННЫХ КОНФЛИКТОВ

Ներածություն

Անօդաչու թռչող սարքերի ռազմական կիրառության ոլորտում միջազգային-իրավական փաստաթուղթ՝ բազմակողմ կոնվենցիա, այսօր չկա: Ինչ վերաբերում է ռազմական դրոնների կիրառությանը, ապա, կարծում ենք, այն պետք է դիտարկել 2 տեսանկյունից, որի ամփոփումն էլ հիմք կտա հասկանալու՝ արդյոք պատերազմի ընթացքում, ռազմական գործողությունների ժամանակ ռազմական դրոնի օգտագործումն իրավաչափ, օրինական է: Դրանք են՝

- ✓ **պատերազմելու իրավունքը (Jus ad bellum),**
- ✓ **միջազգային մարդասիրական իրավունքը (Jus in bello):**

Իսկ ինչ է ռազմական դրոնը: Ըստ Դ. Կելսեյի՝ դրոնն անօդաչու, **հեռակառավարվող թռչող սարք** է, որի չափսերը տատանվում են կառավարվող խաղալիք օդանավից մինչև 15

տոննայի[1]:

Անօդաչու թռչող սարքերի **ռազմականացված օգտագործումը** ժամանակակից պատերազմներում դառնում է անխուսափելի, ավելին՝ այն դարձել է մարտադաշտի էական, շարժիչ ուժը: Դրանք օգտագործվում են ինչպես **հարձակողական, մարտական**, այնպես էլ **պաշտպանական** նպատակներով:

Ռազմական դրոնները կարող են լինել ստորջրյա, վերգետնյա, օդային: Շատ դեպքերում, անօդաչու թռչող սարքերը **փոխարինում են սովորական զինվորներին**՝ իրականացնելու ձանձրալի, կեղտոտ և վտանգավոր[2] գործողություններ[3]՝ առանց մարդկային կորուստների:

Վերոնշյալն ամփոփելով՝ կարող ենք փաստել, որ **դրոնն անօդաչու թռչող սարք է (ԱԹՍ),** որը հեռակառավարվում է անձի կողմից, ընդ որում՝ այդ անձը չի գտնվում դրոնի մեջ կամ վրա, գտնվում է դրանից հեռու, այլ ֆիզիկական օբյեկտի մեջ կամ վրա, կամ տակ: Ավելին՝ դրոնի օգտագործումը հնարավորություն է տալիս դրոնի խոցման դեպքում չկորցնելու իր կառավարողին (ի տարբերություն օդանավի կամ ուղղաթիռի), քանի որ դրոնը կառավարողը, օպերատորը ֆիզիկապես գտնվում է այլ վայրում:

Հիմնական հետազոտություն

ԻՐԱՎԱՉԱՓՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

ԻՐԱՎԱՉԱՓՈՒԹՅՈՒՆ: Իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է, որ իրավաչափությունը **խիստ իմաստով որոշակիություն** է և **անվիճելի ձևով կանխատեսելիություն**[4], այն **արդյունավետության երաշխիք** է և դարձել է պարտադիր նախապայման, որպեսզի հանրային իշխանության սուբյեկտներն իրենց գործառույթներն իրականացնելիս իրենց չհամարեն օրենքից վեր[5]: Ինչ վերաբերում է սուբյեկտի իրավաչափ վարքագծին, ապա իրավաչափ վարքագիծն անհատական և կոլեկտիվ սուբյեկտների սոցիալապես անհրաժեշտ, ցանկալի կամ **թույլատրելի** արարքն է, որը համապատասխանում է իրավական նորմերի պահանջներին կամ **չի հակասում դրանց**[6]:

Վերը նշվածի համատեքստում կարող ենք արձանագրել, որ իրավաչափությունը **չարգելված, թույլատրելի, անհրաժեշտ, կայունություն և կանխատեսելիություն ապահովող, որոշակի և հիմնարար** բնույթի երաշխիք է (սկզբունք, վարքագծի մոդել), հետևաբար՝ որպես օրինակելի վարքագծի ուղղորդիչ՝ սույն գիտական հոդվածի շրջանակում քննարկվող հարցերի համար այն առանցքային, ելակետային նշանակություն ունի:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔ: ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ: Jus ad bellum-ը սահմանում է պետության կողմից պատերազմի մեջ ներգրավվելու **օրինական պատճառները** և կենտրոնանում է որոշակի չափանիշների վրա, որոնք **պատերազմը դարձ-**

---

[1] *Kelsey A.,* Flying robots: Everything you need to know about drones, J. 7, 2013, http://www.popsci.com/technology/article/2013-03/drone-any-other-name (վերջին մուտք՝ 29.12.2025).

[2] *Teems J.,* Overview of army robotic convoy technology programs, Robob. Report, 2007, p. 1.

[3] Կարող են թռչել վտանգավոր, քիմիական նյութերով լի վայրերի վրայով, ինչպես նաև փոթորիկներ, հրաբուխներ, ամպեր հետազոտել և այլն:

[4] *Constantinescu M., Muraru I., Iorgovan A.,* Revizuirea Constituţiei României.Explicaţii şi comentarii, Bucureşti, Editura Rosetti, 2003, p. 6.

[5] *Stoian A.,* The Principle Of Legality, Principle Of Public Law, November 2015, International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION 21(2), p. 513.

[6] Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումն. ձեռնարկ: Հեղ. խումբ: Գիտ. խմբագիրներ՝ Ղամբարյան Ա., Մուրադյան Մ., 3-րդ լրամշ. հրատ., 2018, էջ 593:

նում են արդարացի[7]: Jus ad bellum-ը վերաբերում է այն **պայմաններին**, որոնց դեպքում պետությունները կարող են դիմել պատերազմի կամ զինված ուժի կիրառման[8]:

Ըստ Միավորված ազգերի կազմակերպության (այսուհետ նաև՝ ՄԱԿ) կանոնադրության 51-րդ հոդվածի՝ սույն կանոնադրությունը ոչնչով չի խաթարում **անհատական կամ կոլեկտիվ ինքնապաշտպանության անկապտելի իրավունքը** ՄԱԿ-ի որևէ անդամի հարձակման ենթարկվելու դեպքում, քանի դեռ Անվտանգության խորհուրդը չի ձեռնարկի միջազգային խաղաղության ու անվտանգության պահպանման միջոցառումներ:

Վերը նշվածից բխում է, որ ՄԱԿ-ի կանոնադրությունը **պետությանն իրավունք է տալիս ռազմական գործողություններ ձեռնարկել,** եթե հարձակման է ենթարկվել, այսինքն՝ **միջազգայնորեն ուղղակի ամրագրվել է պետության ինքնապաշտպանվելու իրավունքը (Jus ad bellum):**

Ինչպես նկատեցինք, Jus ad bellum-ը պետությանն իրավունք է վերապահում ռազմական գործողություններ սկսել կամ սկսված ռազմական գործողությանը մասնակցել: Որպես երկրորդ իրավիճակի օրինակ՝ հակառակորդն է նախահարձակ եղել, և հարձակման ենթարկված պետությունը պատասխան քայլեր է ձեռնարկել **(ինքնապաշտպանվել),** կամ պետությունը ռազմական դաշինքի անդամ է, և հարձակվել են ռազմական դաշինքի մեկ այլ պետության վրա, և անհրաժեշտ է աջակցել դաշնակցին **(դաշնակցի պաշտպանություն):**

Պատերազմելու իրավունքի հիմքում ընկած **է ուժի կիրառման իրավաչափությունը,** քանի որ կանխորոշում է պետության իրավաչափ, օրինական, ոչ կամայական պատերազմելու հայեցողությունը: Այսինքն՝ **պատերազմ սկսելու, վարելու իրավունքը սովորութային դարձած, ինչպես նաև միջազգայնորեն ճանաչված երաշխիք է, որը պետությանն իրավաչափ հնարավորություն է ընձեռնում ռազմական գործողություններ սկսել:**

Շեշտադրելով ինքնապաշտպանվելու իրավունքի դերը՝ միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է ընդգծել վերջինիս **չարաշահման դեպքը**, մասնավորապես, վերջին տասնամյակում ակնհայտ են այն դեպքերը, երբ **մեկ պետությունը դրոնի օգտագործմամբ այլ պետության տարածքում թիրախներ, մարդկանց է խոցում, ոչնչացնում՝** դա պայմանավորելով իր ինքնապաշտպանվելու իրավունքի հետ. գործնականում դա հիմնավորում են այնպես, որ ոչնչացված (չեզոքացված) սուբյեկտն ոչնչացրած (չեզոքացրած) պետության համար ակնհայտ սպառնալիք է եղել՝ մասնակցել է տարբեր ռազմական հարձակումների պլանավորմանը, կազմակերպմանը կամ ահաբեկչական գործողությունների իրականացմանը:

Համաձայնվելով Ն. Լուբելի այն տեսակետին, որ զինված բախումների զինանոցում դրոնի հայտնվելը մեծացրել է մարտադաշտի (ռազմական գործողությունների տարածքի) շրջագիծը[9], անհրաժեշտ է փաստել, որ **պատերազմ վարելու իրավունքը, ինքնապաշտպանվելու իրավունքը որևէ արգելք չի նախատեսում դրոնի՝ ռազմական գործողությունների ժամանակ չօգտագործելու վերաբերյալ:**

Դրոնը՝ որպես պատերազմ վարելու իրավունքի, ինքնապաշտպանվելու իրավունք իրացման **միջոց[10],** դասվում է չարգելված զենքերի[11] և ռազմամթերքի շարքին, հետևաբար՝ վերջի-

[7] *Nabulsi K.,* Crimes of war: What the public should know: Jus ad bellum, Jus in bello, 1999, p. 1.
[8] *Kolb R.,* Origin of the twin terms jus ad bellum and jus in bello, International Review of the Red Cross, No. 320, 1997, p. 553.
[9] *Lubell N. and Derejko N.,* A Global Battlefield? Drones and the geographical scope of armed conflict, 1 Journal of International criminal justice, 2013, p. 9.
[10] Դրոնն ունի **երկակի նշանակություն**: Այն և՛ **տրանսպորտային միջոց** է (օրինակ՝ փոխադրում է սարք, պարկեր և այլն), և՛ կարող է օգտագործվել **որպես զենք** (օրինակ՝ hunter-killer՝ որսորդ-սպանող դրոնը):
[11] **Դրոնները կարող են հագեցած լինել զենքերով**, ինչպիսիք են **հրազենը, պայթուցիկ նյութերը, քիմիական,**

նիս կիրառությունն **իրավաչափ է, արգելված չէ:**

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ: Jus in bello-ն կարգավորում է զինված հակամարտության մեջ ներգրավված **կողմերի վարքագիծը.** միջազգային մարդասիրական իրավունքը հոմանիշ է jus in bello-ին. այն ձգտում է նվազագույնի հասցնել զինված հակամարտություններում տառապանքները[12]: Միջազգային մարդասիրական իրավունքը նաև անվանվում է զինված բախումների իրավունք (Law of Armed Conflict)[13]:

Այսինքն՝ միջազգային մարդասիրական իրավունքը կանոնարկում է պատերազմող կողմերի վարքագիծը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե որ կողմն է սկսել ռազմական գործողությունը, որ կողմն է նախահարձակ եղել և որ կողմը պաշտպանվել (ինքնապաշտպանության իրավունքի իրացում), ինչ շարժառիթով: Միջազգային մարդասիրական իրավունքը պատերազմի ժամանակ արգելված մեթոդներ և միջոցներ չկիրառելու ազդակ է:

Նշենք, որ միջազգային մարդասիրական իրավունքի հիմքը ժնևյան 1949 թվականի կոնվենցիաները[14] և դրանց կից լրացուցիչ արձանագրություններն[15] են: Իրավական տեսանկյունից կարևոր են նաև Օդային, Ցամաքային և Ծովային կոնվենցիաները[16]:

Ինչ վերաբերում է **դրոնի՝ որպես պատերազմ վարելու միջոցի** կիրառության հարցին, ապա միջազգային մարդասիրական իրավունքի համատեքստում ռազմական դրոնի կիրառումը անհրաժեշտ է ուսումնասիրել 4 հիմնական կանոնների (սկզբունքների) շրջանակում, որոնք են՝ **տարբերակումը, համաչափությունը, նախազգուշացումը, ռազմական անհրաժեշտությունը:**

կենսաբանական կամ ռադիոլոգիական նյութերը, բացի դրանից՝ դրոնը կարող է օգտագործվել որպես **կինետիկ զենք** հարվածային հարձակման համար, օրինակ՝ ռեակտիվ ինքնաթիռի շարժիչի դեմ (The Weaponization of Unmanned Aerial Systems, rmcglobal.com/wp-content/uploads/2022/08/The-Weaponization-of-Unmanned-Aerial-Systems-UAS-September-2018.pdf, (վերջին մուտք՝ 29.12.2025)):

[12] www.icrc.org/en/document/what-are-jus-ad-bellum-and-jus-bello-0 (վերջին մուտք՝ 29.12.2025).

[13] *Foy J.,* Autonomous weapons systems taking the human out of international humanitarian law, Legal studies, 2014, pp. 47-53.

[14] Չորս կոնվենցիաներն են.

- «Գործող բանակում վիրավորների և հիվանդների վիճակի բարելավման մասին» ժնևի 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի կոնվենցիա **(Առաջին կոնվենցիա)**
- «Ծովում զինված ուժերի վիրավորների, հիվանդների և նավաբեկյալների վիճակի բարելավման մասին» ժնևի 1949 թվականի կոնվենցիա **(Երկրորդ կոնվենցիա)**
- «Ռազմագերիների հետ վարվելակերպի մասին» ժնևի 1949 թվականի կոնվենցիա **(Երրորդ կոնվենցիա)**
- «Պատերազմի ժամանակ քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության մասին» ժնևի 1949 թվականի կոնվենցիա **(Չորրորդ կոնվենցիա)**

[15] Երեք լրացուցիչ արձանագրություններն են.

- «Միջազգային զինված կոնֆլիկտների զոհերի պաշտպանության վերաբերյալ» ժնևի 1977 թվականի արձանագրություն **(Առաջին լրացուցիչ արձանագրություն)**
- «Ոչ միջազգային բնույթի կոնֆլիկտների զոհերի պաշտպանության վերաբերյալ» ժնևի 1977 թվականի արձանագրություն **(Երկրորդ լրացուցիչ արձանագրություն)**
- «Լրացուցիչ տարբերանշանի օգտագործման մասին» ժնևի 1977 թվականի արձանագրություն **(Երրորդ լրացուցիչ արձանագրություն)**

[16] Օդում, ծովում և ցամաքում կիրառելի կոնվենցիաներն են.

- «Ցամաքային պատերազմի օրենքների և սովորույթների մասին» Հաագայի 1899 թվականի կոնվենցիա **(Ցամաքային կոնվենցիա)**
- «Ծովային պատերազմի ժամանակ պատերազմող կողմերի միջև հարաբերությունները կարգավորող օրենքների մասին» Հաագայի 1907 թվականի կոնվենցիա **(Ծովային կոնվենցիա)**
- «Օդային պատերազմ վարելու կանոնների մասին» Հաագայի 1923 թվականի (**Օդային կոնվենցիա.** պաշտոնապես կոչվում է՝ «Պատերազմի և օդային պատերազմի ժամանակ անլար հեռահաղորդակցության վերահսկողության կանոնների մասին» կոնվենցիա)

ՏԱՐԲԵՐԱԿՈՒՄ՝ Առաջին լրացուցիչ արձանագրության 48-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիական բնակչության և քաղաքացիական օբյեկտների նկատմամբ հարգանքն ու պաշտպանությունն ապահովելու նպատակով, **ընդհարման մեջ գտնվող կողմերը մշտապես պետք է տարբերակեն քաղաքացիական բնակչությունը և մարտիկներին**, ինչպես նաև քաղաքացիական օբյեկտները՝ ռազմական օբյեկտներից, և համապատասխանաբար իրենց գործողություններն ուղղեն միայն ռազմական օբյեկտների դեմ:

Առաջին լրացուցիչ արձանագրության 51-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ **ոչ ընտրողական բնույթի հարձակումներն արգելվում են:**

Վերը նշված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ տարբերակման սկզբունքը կոչված է չեզոքացնելու ոչ ռազմական օբյեկտներին հասցվող վնասը, պաշտպանելու քաղաքացիական անձանց կյանքը: Տարբերակման սկզբունքը ելակետային դրույթ է այն մասին, որ նույնիսկ ռազմական գործողության ժամանակ պետք է տարբերակել, հետևաբար՝ իրավաչափ թիրախ համարել միայն հակառակորդի մարդկային ուժերը, զինտեխնիկան, զենքը, ռազմամթերքը, ռազմական շինությունները կամ որևէ այլ օբյեկտ, տրանսպորտային միջոց, որն օգտագործվում է ռազմական նպատակով:

ՀԱՄԱՉԱՓՈՒԹՅՈՒՆ՝ Առաջին լրացուցիչ արձանագրության 51-րդ հոդվածի 5-րդ կետի «բ» ենթակետի համաձայն՝ հարձակումների այլ տեսակների շարքում հարկ է ոչ ընտրողական բնույթի հարձակումներ համարել այն **հարձակումը,** որը, ինչպես կարելի է սպասել, զուգահեռաբար կառաջացնի **զոհեր** քաղաքացիական բնակչության շրջանում, **վիրավորներ՝** քաղաքացիական անձանց թվից, և **վնաս** կպատճառի քաղաքացիական օբյեկտներին, կամ երկուսը միասին, որոնք **չափազանց մեծ կլինեն** համեմատած այն կոնկրետ և անմիջական ռազմական առավելությանը, որին ենթադրվում է այդ ձևով հասնել:

*Վերը նշված նորմի վերլուծությունից բխում է, որ **համաչափության սկզբունքը** կոչված է **հավասարակշռելու** պատճառված վնասը և ձեռք բերված ռազմական առավելությունը, հետևաբար՝ **պատճառված վնասը** (մարդկանց մահ, գույքի ոչնչացում) և ձեռք բերված **ռազմական առավելությունը** (առանցքային հենակետերի գրավում, կապակցող ճանապարհների, հանգույցների վերահսկում և այլն) պետք է լինեն ողջամիտ հավասարակշռության մեջ: Ռազմական օգուտը, առավելությունը չպետք է գերակայի պատճառված վնասին, և եթե նպատակին կարելի է հասնել **նվազագույն վնաս հասցնելով,** ապա պետք է ընտրել վերջին տարբերակը: Ռազմական նպատակին հասնելը չի կարող գերակա արժեք լինել **անհամաչափ վնաս** պատճառելու համեմատ:*

ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱՑՈՒՄ՝ Ցամաքային կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ պաշարումների և ռմբակոծությունների ժամանակ **պետք է ձեռնարկվեն բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝** որքան հնարավոր է շատ խնայելու կրոնի, արվեստի, գիտության և բարեգործության համար նախատեսված շենքերը, հիվանդանոցները և հիվանդների ու վիրավորների հավաքման վայրերը, եթե դրանք միաժամանակ չեն օգտագործվում ռազմական նպատակներով: Պաշարվածները պետք է նշեն այդ **շենքերը կամ վայրերը որոշակի և տեսանելի նշաններով, որոնք նախապես պետք է տեղեկացվեն հարձակվողներին:**

Առաջին լրացուցիչ արձանագրության 57-րդ հոդվածի (**Նախազգուշական միջոցները հարձակման ժամանակ**) համաձայն՝ ռազմական գործողություններ անցկացնելիս մշտապես **պետք է հոգ տարվի խնայելու** քաղաքացիական բնակչությանը, քաղաքացիական անձանց և քաղաքացիական օբյեկտները: Հարձակումների վերաբերմամբ **ձեռնարկվում են նախազգուշական միջոցներ:**

*Վերը նշված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ **նախազգուշացման սկզբունքը** կոչ-*

*ված է երաշխավորելու ոչ ռազմական օբյեկտների և անձանց ռազմական թիրախ չդառնալու կանոնը: Այն **կանխարգելիչ գործառույթ** ունի, նպատակաուղղված է քաղաքացիական անձանց շրջանում **զոհերի և վնասների բացառմանը կամ նվազագույնի հասցմանը,** քաղաքացիական և հատուկ նշանակության օբյեկտների (կրոնական, առողջապահական հաստատություններ և այլն) **պահպանությանը և ռազմական թիրախ չդառնալուն**:*

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆ: Ցամաքային կոնվենցիայի 22-րդ հոդվածի համաձայն՝ հակամարտող կողմերի իրավունքը՝ թշնամուն **վնաս հասցնելու միջոցներ ձեռնարկելու, անսահմանափակ չէ:**

Առաջին լրացուցիչ արձանագրության 14-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ գրավող տերությունը **չի կարող բռնագրավել** քաղաքացիական բժշկական կազմավորումները, դրանց սարքավորումները (…):

*Վերը նշված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ **ռազմական անհրաժեշտության** սկզբունքը կոչված է նվազեցնելու ոչ անհրաժեշտ ռազմական ուժի կիրառությունը, այսինքն՝ **եթե չկա ռազմական անհրաժեշտություն,** այսինքն՝ կարիք, որն ունի միայն ռազմական նշանակություն, **ապա օբյեկտը կամ սուբյեկտը չպետք է ոչնչացվեն**: Իհարկե, հաճախ այս սկզբունքը կարող է **չարաշահվել,** քանի որ յուրաքանչյուր անգամ **թիրախի խոցումը, անհամաչափ ուժի կիրառումը** կարող է ներկայացվել ռազմական անհրաժեշտությամբ պայմանավորված արարք: **Ռազմական անհրաժեշտության սկզբունքի չպահպանման** օրինակ է այն, երբ **ճանապարհին ականապատվում է**, թեպետև այն ականապատելու ռազմական անհրաժեշտություն չկա (օրինակ՝ դա կատարվել է այդ ճանապարհով քաղաքացիական անձանց փախուստը կանխելու համար):*

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԴՐՈՆԻ ԵՎ ՉՈՐՍ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՂԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ: Ինչ վերաբերում է ռազմական դրոնի՝ որպես ռազմական գործողության միջոցի վերահսկելիության հարցին, ապա անհրաժեշտ է նշել, որ վերջինիս նկատմամբ վերահսկողությունը խիստ կանոնարկված, ուղղորդված է, այսինքն՝ **անձն է հրահանգներ տալիս, ղեկավարում, վերահսկում հետագիծը, սկսում և ավարտում գործընթացը:**

Չեն կարող **անսահմանափակ հետևանքներ** առաջանան, կամ դրոնը կառավարումից դուրս գա[17] (խոսքը կայուն անկառավարելի վիճակի մասին է) և արդյունքում քաղաքացիական անձանց և օբյեկտները վնասի: Դրոնի օգտագործման ժամանակ **հնարավոր է տարբերակել** ռազմական և քաղաքացիական անձանց, օբյեկտները, հետևաբար՝ խոցել միայն ռազմական սուբյեկտին, օբյեկտին. չէ՞ որ դրոնն ունի **տեսահսկման համակարգ**, իսկ զարգացած տեխնոլոգիական լուծման դեպքում՝ նաև **համազգեստի տարբերակման** հնարավորություն:

Համաչափ վնասի պատճառումը ևս դրոնի կիրառության տիրույթում է, քանի որ մարդու՝ բանական էակի ուղղորդմամբ է կատարում որոշակի առաջադրանք, այսինքն՝ **դրոնը հետագծելի է և վերահսկելի:**

Դրոնը՝ որպես պատերազմ վարելու միջոց, նաև **ազդարարող, նախազգուշացնող գործառույթ ունի,** մասնավորապես՝ դրոնի վրա հնարավոր է տեղադրել ազդարարման սարք, կամ վերջինիս միջոցով հակառակորդին, քաղաքացիական անձանց տեղեկություններ փոխանցել, թռուցիկներ տարածել սպասվող ռազմական գործողության վերաբերյալ:

Ինչ վերաբերում է դրոնի՝ ռազմական անհրաժեշտության կանոնին բավարարելուն, ապա անհրաժեշտ է նշել, որ ռազմական անհրաժեշտություն որոշողը մարդն է, իսկ դրոնը՝ միջոց,

[17] Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է փաստել, որ ցանկացած զենք ունի նշանակետի, թիրախի սխալ խոցման հավանականության որոշակի աստիճան:

հետևաբար՝ հակառակորդին ինչ աստիճանի վնաս հասցնել, արդյոք դա պայմանավորված է ռազմական անհրաժեշտությամբ, դրոնը կիրառողի, հրահանգներ տվողի տիրույթում են, այսինքն՝ վերահսկելի են:

Համադրելով դրոնի կիրառությունը վերը նշված չորս կանոններին՝ կարելի է արձանագրել, որ դրոնի կիրառությունը բավարարում է ***տարբերակման, համաչափության, նախազգուշացման և ռազմական անհրաժեշտության*** *կանոնների պահանջներին, հետևաբար՝* ***միջազգային մարդասիրական իրավունքի տեսանկյունից պատերազմի ժամանակ ռազմական դրոնի՝ որպես պատերազմ վարելու միջոցի կիրառությունը թույլատրելի է, արգելված չէ:***

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք նշել որ.

1. Ռազմական դրոններն ունեն GPS (համաշխարհային դիրքորոշման համակարգ), տեսահսկման, առցանց հեռարձակման, երկարատև (օրերով) անխափան աշխատելու, գիշերային ժամերին աշխատելու, ջերմային սենսորներով, այլ սարքավորումներով և արհեստական բանականության օգնությամբ մարդկանց և օբյեկտներին, համազգեստով և սովորական հագուստով անձանց տարբերակելու գերժամանակակից հնարավորություններ, հետևաբար՝ **լիովին համապատասխանում են պատերազմի ժամանակ թույլատրելի, չարգելված միջոցի պահանջներին**: Այստեղ և՛ համաչափության, և՛ տարբերակման, և՛ նախազգուշացման սկզբունքներն են պահպանվում:

2. Դրոններն ինքնավար չեն, դրանք **հեռակառավարվում են մարդու կողմից,** հետևաբար՝ դրանք **վերահսկելի են,** այսինքն՝ ռազմական անհրաժեշտության սկզբունքի որոշողը ևս մարդն է: Իրենց բնույթով դրոնները ծայրահեղ տառապանքներ պատճառելու ազդեցություն չունեն, **եթե դրանք չեն չարաշահվում** մարդու կողմից, ինչպես օրինակ՝ ցանկացած զենք:

3. Քանի որ դրոնները գործարկվում են այն թիրախների ուղղությամբ, որոնց վերաբերյալ **նախապես տվյալներ են ձեռք բերվել, հավաքվել**, հետևաբար՝ **սխալի հավանականությունը, ոչ համաչափ վնասի պատճառումը էականորեն նվազում է,** եթե ոչ՝ զրոյանում: Ավելին՝ անօդաչու թռչող սարքերի արդյունաբերության մեջ **արհեստական բանականության կիրառումը կապահովի առավել բարձր ճշգրտության գործունեություն** (գերճշգրիտ ռազմական դրոն), այդ թվում՝ թիրախի հայտնաբերում և դիպուկ ոչնչացում:

4. Այսօր **որևէ միջազգային-իրավական ակտ** չի արգելում պատերազմի ժամանակ ռազմական դրոնի՝ որպես պատերազմ վարելու միջոցի օգտագործումը, հետևաբար՝ **արգելքի բացառումն** արդեն իսկ ճանապարհ է հարթում վերջինիս կիրառությունն իրավաչափ դիտարկելու համար: Միևնույն ժամանակ գործող իրավական կարգավորումները հստակ պահանջում են, որ **կիրառվող միջոցները (զենք, զինամթերք) պետք է համապատասխանեն** պատերազմելու իրավունքի և միջազգային մարդասիրական իրավունքի կանոններին**:** Հետևաբար՝ **ռազմական դրոնի կիրառման արգելքի բացակայությունը** և **պատերազմելու իրավունքի, միջազգային մարդասիրական իրավունքի կանոններին համապատասխանելը** բավարար են, որպեսզի պատերազմի ժամանակ ռազմական դրոնի կիրառությունը **թույլատրելի, իրավաչափ** համարվի:

5. Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք եզրահանգել**, որ ռազմական դրոնի իրավաչափ կիրառության հիմքերը** պատերազմելու իրավունքի, միջազգային մարդասիրական իրավունքի վերը նշված սկզբունքները և կանոններն են, որոնց կենտրոնում մարդու իրավունքներն են:

Ամփոփագիր: Հոդվածում հեղինակը ներկայացրել է պատերազմի, ռազմական գործողությունների ժամանակ դրոնի՝ որպես պատերազմ վարելու միջոցի կիրառման իրավաչափության հարցը՝ ընդգծելով ռազմական դրոնի կիրառության շրջանակը, պատերազմ վարելու միջոց հանդիսանալու հանգամանքը: Հեղինակն իրավաչափության հարցն ուսումնասիրել է երկու՝ պատերազմելու իրավունքի և միջազգային մարդասիրական իրավունքի տեսանկյունից: Պատերազմելու իրավունքի համատեքստում հեղինակն անդրադարձել է ինքնապաշտպանվելու իրավունքին, Միավորված Ազգերի Կազմակերպության կանոնադրության կարգավորմանը, պատերազմելու իրավունքի հիմքում ընկած ուժի կիրառման իրավաչափությանը: Միջազգային մարդասիրական իրավունքի համատեքստում անդրադարձել է չորս հիմնարար կանոններին (սկզբունքներին)՝ տարբերակման, համաչափության, նախազգուշացման և ռազմական անհրաժեշտության՝ ժնևյան 1949 թվականի կոնվենցիաների, դրանց կից լրացուցիչ արձանագրությունների և այլ իրավական նորմերի լույսի ներքո: Տարբերակման սկզբունքի շրջանակում հեղինակն անդրադարձել է քաղաքացիական բնակչությանը և օբյեկտներին ռազմական սուբյեկտներից (կոմբատանտ) և օբյեկտներից տարբերակմանը: Համաչափության սկզբունքի շրջանակում հեղինակն անդրադարձել է պատճառված վնասը և ձեռք բերված ռազմական առավելությունը հավասարակշռելու, համաչափ դարձնելու հարցին՝ շեշտադրելով նվազագույն վնաս հասցնելու հանգամանքը: Նախազգուշացման սկզբունքի շրջանակում հեղինակը կարևորել է այս սկզբունքի՝ որպես կանխարգելիչ գործառույթ լինելու հանգամանքը: Ռազմական անհրաժեշտության սկզբունքի շրջանակում հեղինակն անդրադարձել է այն կարևոր գաղափարին, որ այս սկզբունքը կոչված է նվազեցնելու ոչ անհրաժեշտ ռազմական ուժի կիրառությունը:

Annotation In the article, the author presented the issue of the legality of using drones as a means of waging war during war and military operations, emphasizing the scope of use of military drones, the fact of being a means of waging war. The author studied the issue of legality from two perspectives: the right to wage war and international humanitarian law. In the context of the right to wage war, the author addressed the right to self-defense, the regulation of the Charter of the United Nations, and the legality of the use of force underlying the right to wage war. In the context of international humanitarian law, he addressed four fundamental rules (principles): distinction, proportionality, warning, and military necessity, in the light of the 1949 Geneva Conventions, their Additional Protocols, and other legal norms. Within the framework of the principle of distinction, the author addressed the distinction between the civilian population and military subjects (combatants) and objects. Within the framework of the principle of proportionality, the author addressed the issue of balancing and making proportional the damage caused and the military advantage gained, emphasizing the fact of causing minimal damage. Within the framework of the principle of precaution, the author emphasized the fact of this principle as a preventive function. Within the framework of the principle of military necessity, the author addressed the important idea that this principle is designed to reduce the use of unnecessary military force.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы правомерности использования военных беспилотных летательных аппаратов (дронов) в ходе вооружённых конфликтов и военных операций. Автор подчёркивает масштабы современного применения беспилотников и их значение как одного из основных средств ведения войны. Проблема законности использования военных дронов анализируется в двух аспектах: с точки зрения права на ведение войны и международного гуманитарного права. В контексте права на ведение войны рассматриваются право государств на самооборону, положения Устава Организации Объединённых Наций, а также основания законного применения силы, лежащую в основе права на ведение войны. В рамках международного гуманитарного права автор исследует четыре основополагающих принципа: различия, соразмерности, предосторожности и военной необходимости, закреплённые в Женевских конвенциях 1949 года, Дополнительных протоколах к ним и иных международно-правовых актах. При анализе принципа различия рассматривается необходимость чёткого разграничения между гражданским населением и гражданскими объектами, с одной стороны, и комбатантами (как военными субъектами) и военными объектами — с другой. В контексте принципа соразмерности исследуется соотношение между

предполагаемой военной выгодой и возможным сопутствующим ущербом гражданскому населению и объектам, а также подчёркивается необходимость минимизации такого ущерба. Рассматривая принцип предосторожности, автор акцентирует внимание на его превентивной функции. В рамках принципа военной необходимости подчёркивается, что применение силы должно ограничиваться исключительно достижением законных военных целей и исключать использование чрезмерной или излишней силы.

Բանալի բառեր *- անօդաչու թռչող սարք, ռազմական դրոն, պատերազմելու իրավունք, մարդասիրական իրավունք, մարդու իրավունքներ:*

Keywords: *unmanned aerial vehicle, military drone, right to wage war, humanitarian law, human rights.*

Ключевые слова: *беспилотный летательный аппарат, военный дрон, международное гуманитарное право, право на ведение войны, право на самооборону, вооружённый конфликт.*

Օգտագործված գրականության ցանկ

Միջազգային-իրավական ակտեր

1) «Գործող բանակում վիրավորների և հիվանդների վիճակի բարելավման մասին» ժնևի 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի կոնվենցիա **(Առաջին կոնվենցիա)**

2) «Ծովում զինված ուժերի վիրավորների, հիվանդների և նավաբեկյալների վիճակի բարելավման մասին» ժնևի 1949 թվականի կոնվենցիա **(Երկրորդ կոնվենցիա)**

3) «Ռազմագերիների հետ վարվելակերպի մասին» ժնևի 1949 թվականի կոնվենցիա **(Երրորդ կոնվենցիա)**

4) «Պատերազմի ժամանակ քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության մասին» ժնևի 1949 թվականի կոնվենցիա **(Չորրորդ կոնվենցիա)**

5) «Միջազգային զինված կոնֆլիկտների զոհերի պաշտպանության վերաբերյալ» ժնևի 1977 թվականի արձանագրություն **(Առաջին լրացուցիչ արձանագրություն)**

6) «Ոչ միջազգային բնույթի կոնֆլիկտների զոհերի պաշտպանության վերաբերյալ» ժնևի 1977 թվականի արձանագրություն **(Երկրորդ լրացուցիչ արձանագրություն)**

7) «Լրացուցիչ տարբերանշանի օգտագործման մասին» ժնևի 1977 թվականի արձանագրություն **(Երրորդ լրացուցիչ արձանագրություն)**

8) «Ցամաքային պատերազմի օրենքների և սովորույթների մասին» Հաագայի 1899 թվականի կոնվենցիա **(Ցամաքային կոնվենցիա)**

9) «Ծովային պատերազմի ժամանակ պատերազմող կողմերի միջև հարաբերությունները կարգավորող օրենքների մասին» Հաագայի 1907 թվականի կոնվենցիա **(Ծովային կոնվենցիա)**

10) «Օդային պատերազմ վարելու կանոնների մասին» Հաագայի 1923 թվականի կոնվենցիա **(Օդային կոնվենցիա՝** «Պատերազմի և օդային պատերազմի ժամանակ անլար հեռահաղորդակցության վերահսկողության կանոնների մասին»**)**

Տեսական գրականություն

1) Constantinescu M., Muraru I., Iorgovan A., Revizuirea Constituţiei României.Explicaţii şi comentarii, Bucureşti, Editura Rosetti, 2003, p. 6

2) Foy J., Autonomous weapons systems taking the human out of international humanitarian ıaw, Legal studies, 2014, pp. 53

3) Kelsey A., Flying robots: Everything you need to know about drones, J. 7, 2013, http://www.popsci.com/technology/article/ 2013-03/drone-any-other-name (վերջին մուտք՝ 29.12.2025)

4) Kolb R., Origin of the twin terms jus ad bellum and jus in bello, International Review of the Red Cross, No. 320, 1997, p. 553

5) Lubell N. and Derejko N., A Global Battlefield? Drones and the geographical scope of armed conflict, 1 Journal of International criminal justice, 2013, p. 9

6) Nabulsi K., Crimes of war: What the public should know: Jus ad bellum, Jus in bello, 1999, p. 1

7) Stoian A., The Principle Of Legality, Principle Of Public Law, November 2015, International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION 21(2), p. 513

8) Teems J., Overview of army robotic convoy technology programs, Robob. Report, 2007, p. 1

9) Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումն. ձեռնարկ: Հեղ. խումբ: Գիտ. խմբագիրներ՝ Ղամբարյան Ա., Մուրադյան Մ., 3-րդ լրամշ. հրատ., 2018, էջ 593

10) www.icrc.org/en/document/what-are-jus-ad-bellum-and-jus-bello-0 (վերջին մուտք՝ 29.12.2025).

Գևորգյան Ա. - իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ՆԳՆ կրթահամալիրի ավագ դասախոս, Հայ-Ռուսական համալսարանի ավագ դասախոս, էլհասցե՝ artak2020gevorgyan@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 09.02.2026 թ., տրվել է գրախոսության 09.02.2026 թ., երաշխավորվել է իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Վաստակավոր իրավաբան, Ռուս-հայկական համալսարանի իրավունքի ինստիտուտի իրավունքի տեսության և սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի ղեկավար Ա. Ղամբարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 02.07.2026 թ.: